

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 342.922 (4) – 056.26

Подорожній Сергій Михайлович
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМО ВЗЯТИХ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У межах статті досліджено складові зарубіжного досвіду в частині пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю, реалізації їхнього права на працю, освіту та вільний доступ до соціальної інфраструктури. Запропоновано внесення змін до пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю, призначення групи інвалідності, уточнення питань реалізації права на працю.

Ключові слова особа з інвалідністю, право на працю, право на освіту, пенсійне забезпечення, соціальний захист.

Podorozhny S. M. EXTERNAL EXPERIENCE OF PROVIDING SPECIFIC RIGHTS OF INDIVIDUALS WITH DISABILITIES

Within the framework of the article, the components of foreign experience in the sphere of pension provision for persons with disabilities, realization of their right to work, education and free access to social infrastructure were explored. It is proposed to introduce changes in pension provision for persons with disabilities, the appointment of a disability group, and clarification of questions of the realization of the right to work.

It is proposed at the legislative level to determine the simplified procedure for conducting a medical and social expert commission for people with anatomical defects and severe illnesses through its absentee surgery without the presence of a patient. Along with this, determine the procedure for attracting on the initiative of the person receiving the disability group, involve independent experts and specialists in order to avoid corruption manifestations.

Key words: a person with a disability, the right to work, the right to education, pensions, social protection.

Постановка проблеми. Усвідомлення глобальності проблеми інвалідності зумовлює прагнення кожної держави сформувати соціальну й економічну політику щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів відповідно до рівня розвитку, можливостей та пріоритетів країни.

На сьогодні рівень інвалідизації жителів планети сягає показника в понад мільярд осіб або 15 %. В Україні чисельність осіб з інвалідністю становить 2 788 226 осіб, або 6,1 % від загальної чисельності населення нашої держави. Ці дані красномовно свідчать про гостроту та поширеність проблеми інвалідності. Зазначенні дані свідчать про стрімке зростання осіб з інвалідністю серед усіх верст населення на тлі скорочення загальної чисельності населення.

З урахуванням ситуації на Сході країни, де кожного дня фіксується ціла низка осіб, які отримали поранення різної тяжкості, серед військовослужбовців та мирних жителів, статистика чисельності осіб з інвалідністю буде стрімко збільшуватися.

Не зважаючи на відповідні кроки, які зроблено органами державної влади у напрямі забезпечення прав та свобод осіб з інвалідністю, кількість порушень їх прав кожного року зростає. Свідченням цього є ціла низка законопроектів про удосконалення адміністративно-деліктного законодавства у напрямі захисту прав та свобод осіб з інвалідністю.

У зв'язку з цим пріоритетного значення набуває діяльність публічних та громадських інституцій провідних країн світу у напрямі впровадження гарантій щодо дотримання прав та свобод інвалідів, через їх реалізацію та дієвий захист у разі порушення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні існує певний теоретико-науковий доробок з різних аспектів соціального захисту інвалідів. Серед вітчизняних науковців та практиків слід виділити М.Авраменка, С.Богданова, Н.Борецьку, Е.Лібанову, О.Макарову, С.Мельника, К.Мищенко, В.Скуратівського, В.Сушкевича та ін.

Формування цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні зарубіжного досвіду пенсійного забезпечення осіб з інвалідністю, реалізації їхнього права на працю, освіту та вільний доступ до соціальної

інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. У контексті комплексного дослідження зарубіжного досвіду потребує виокремлення пріоритетний напрям розвитку європейської країн, який залежить від впровадження дієвого механізму реалізації та захисту прав та свобод осіб з інвалідністю. Дослідження зарубіжного досвіду буде здійснюватися, дещо хаотично, з виокремленням новацій забезпечення окремо взятих прав осіб з інвалідністю, які заслуговують на відповідний розгляд та подальше адаптування та впровадження у чинне законодавство.

Серед зловбодених на сьогодні питань, які стосуються соціального забезпечення осіб з інвалідністю відноситься право на належний життєвий рівень, через відповідну державну підтримку, яка виражається у соціальних та пенсійних виплатах.

Так, національною особливістю пенсійного забезпечення США є надання права на отримання пенсії по інвалідності дружині або дітям після смерті особи, яка була визнана інвалідом. Право на отримання пенсії у спадок мають діти, один із подружжя і батьки за умови, якщо вони не отримують пенсію по старості або по інвалідності. Відмова від спадку не обмежує спадкоємців права на отримання спадкової пенсії. Водночас, діти мають право на спадкову пенсію до досягнення 18 віку, а якщо навчаються або знаходяться на військовій службі, то до досягнення 26 віку. Якщо вони самі стали інвалідами до 18 або 26 років, то незалежно від віку. Право на спадкову пенсію виникає у другого подружжя за 5 років до настання віку, яке надає право на пенсію по старості [1, с. 165-166].

Зазначена новела у пенсійному законодавстві дасть змогу отримувати пенсійне забезпечення близьким родичам, які тривалий час доглядають за дитиною-інвалідом. Поряд з цим, таким правом можуть володіти одне із подружжя довічно; матері, які виховували дітей-інвалідів або інвалідів з дитинства, після їх смерті, довічно, незалежно від нарахування пенсії по віку; рідні брати та сестри, які доглядали дітей-інвалідів чи інвалідів з дитинства, після їх смерті, до настання права отримання пенсії за віком; соціальні працівники, які здійснювали догляд за інвалідом, після його смерті, до настання прав на трудову пенсію за умови укладання соціального договору між працівником соціальної служби та підопічною особою-інвалідом.

Досить цікавим в частині забезпечення права на працю є досвід Швеції. На виконання вимог законодавства працедавці, які використовують працю осіб з інвалідністю, підтримуються державою, але не через систему пільг, а шляхом виплати індивідуальних дотацій на кожну працюючу особу відповідної категорії. Крім того, такій особі у встановлених державою межах надається і допомога по інвалідності, і заробітна плата.

Крім переліченого вище інваліди у Швеції можуть також розраховувати на підтримку, що надається у наступних формах: 1) консультації та підтримка (психологічна та фізична реабілітація); 2) державний або приватний персональний асистент (надається людині, яка самостійно не може справитися з необхідними функціями); 3) супроводжуючий (надається тим, хто не може самостійно рухатись); 4) контактна особа (свого роду «друг» за невелику платню); 5) служба заміщення родичів (співробітник муніципалітету заміщає батьків, які з будь-яких причин знаходяться за межами дому); 6) короткострокове проживання поза домом (дитина чи підліток перевозиться у спеціальний будинок для нетривалого проживання, а влітку – на базу відпочинку); 7) продовжений день у школі; 8) проживання у соціальних сім'ях чи будинках; 8) групове житло або житло з наданням послуг (зазвичай у такому будинку живуть 4–5 осіб, кожна із яких має свою маленьку повноцінну обладнану всім необхідним квартиру з виходом у загальне приміщення, де постійно знаходяться співробітники і де можна проводити спільні трапези, спілкуватись); 9) денне проведення часу (інваліди працюють у кафе чи у конторах спеціальних центрів денних занять) [2]. Крім того, у Швеції існують спеціальні служби, які надають консультаційні послуги стосовно норм законодавства, що регулюють відносини, суб'єктами яких є особи з інвалідністю.

Здійснений аналіз нормативно-правових актів зарубіжних країн щодо проблем працевлаштування інвалідів свідчить про існування двох основних моделей законодавства: антидискримінаційного та законодавства, що ґрунтується на системі квот і виплат. Перша модель поширена у США, Канаді, Австралії, Великобританії, скандинавських країнах тощо і характеризується відсутністю квот робочих місць для інвалідів, наявністю антидискримінаційного законодавства та юридичною відповідальністю за порушення цього принципу [3].

Друга модель поширена у більшості країн Європейського Союзу, Республіці Білорусь та інших колишніх країн СНД.

Слід зауважити, що ці моделі законодавства базуються на принципах «рівних відносин» та «рівних можливостей», які визначають зміст норм відповідного законодавства та заходів щодо його реалізації. Так, норми, що відповідають принципу «рівних можливостей», спрямовані, по-перше, на створення таких умов для осіб з інвалідністю, за яких вони могли б реалізувати свої права на рівні з іншими особами неінвалідами у сфері працевлаштування; по-друге, на адаптацію оточуючого середовища до потреб осіб з інвалідністю (обладнання робочих місць, доступ до приміщень, установ, організацій тощо); по-третє, на правовий захист прав і свобод осіб з

інвалідністю шляхом закріплення відповідальності за їх порушення (відповідальність за дискримінаційні дії, недотримання вимог щодо встановлених квот, незаконне звільнення тощо) [9, с. 115].

Законодавство, що ґрунтується на принципі «рівних відносин», виходить з положення про рівні права людини, тобто з необхідності створення таких умов, за яких би забезпечувалася не тільки формальна, а й реальна рівність і щоб ситуація, яка складається в результаті такого ставлення, забезпечувала б інваліду «рівне» становище з особами неінвалідами [4]. Отже, ці принципи, а відповідно і норми права, що їм відповідають, співвідносяться як принципи і норми, на підставі яких визначаються конструктивні кроки на шляху забезпечення рівних прав і свобод осіб з інвалідністю (принцип рівних можливостей) та принципи і норми, що гарантують дотримання їхніх рівних прав і свобод (принцип рівних відносин).

Поряд з цим, досить цікавим в частині запозичення є досвід США у напрямі визначення кроків по підвищенню рівня працевлаштування осіб з інвалідністю. У США створено Адміністрацію малого бізнесу, яка опікується питаннями залучення інвалідів для роботи у сфері малого підприємництва. Як результат її діяльності, на сьогодні у Сполучених Штатах Америки близько 14,0 % домашніх підприємств і приблизно 12,0 % індивідуальних підприємств належать інвалідам [5, с. 164].

Поряд з цим у працевлаштуванні інвалідам сприяє створений у Сполучених Штатах Америки спеціальний сайт „Інформація для інвалідів” (DisabilityInfo.gov), який дозволяє отримати широкий доступ до різних інформаційних ресурсів, включаючи відомості про ринок праці та можливі перспективи працевлаштування. На цьому сайті представлені програми допомоги та реабілітації інвалідів, наведені федеральні і регіональні правові норми, перераховані освітні програми, розглядаються питання зайнятості, транспортування, адаптації робочих місць і житла відповідно до потреб інвалідів [6, 145].

На відміну від досвіду окремих країн, вітчизняне законодавство побудовано на системі квот, де роботодавці вимушені приймати чітко визначений державою відсоток осіб з інвалідністю. При цьому, судова практика в цьому напрямі має досить розгалужені напрями. Як, приклад на підприємство, яке повинне забезпечити реалізацію квоти по працевлаштуванню осіб з інвалідністю лягає цілий тягар зобов'язань, які виходять за межі повноважень його адміністрації. Це, насамперед, стосується, самостійного підшукування осіб з інвалідністю тієї чи іншої групи, щоб виконати квоту. У межах судової практики з цього приводу так і визначається, що адміністрація визначила вакансії для прийому на роботу осіб з інвалідністю але жодного претендента, або направленого з Державної служби зайнятості не відбулося.

Поряд з цим деякі роботодавці вдаються до явних дискримінаційних дій в частині оголошення прийому на роботу саме осіб з інвалідністю в частині визначення конкретної групи інвалідності, а саме осіб з інвалідністю III групи, не даючи цього права, особам з інвалідністю I та II групи.

У зв'язку з цим практика застосування саме змішаної моделі з системою квотування та заохочення роботодавців (пільгове оподаткування, кредитування, дотації) здатне вплинути на збільшення кількості працюючих осіб з інвалідністю та роботодавців бажаних прийняти їх на роботу.

З приводу адаптації навколишнього середовища до потреб осіб з інвалідністю. Як приклад у Фінляндії, де проживають понад 8 тис. нечуючих громадян, усі програми ТБ транслюються з субтитрами відкритого типу і фінська жестова мова має статус державної. Отримала статус державної і жестова мова у Швеції: її зобов'язані знати поліцейські, медики, обслуговуючий персонал. Великобританія нараховує близько 70 тис. глухих. Жестова мова визнана не лише державною, але і є обов'язковим предметом для вивчення у навчальних закладах [7, с. 14-15; с. 172].

Зазначений досвід заслуговує на увагу в частині обов'язкового транслювання з субтитрами та жестовою мовою програм вітчизняного виробництва, тим паче, що зазначена норма декларативно визначена в межах чинного законодавства.

Досить цікавим в частині запозичення є досвід Латвійської Республіки щодо визначення та встановлення групи інвалідності. Латвійське законодавство у медичній сфері визначає інвалідність та прогнозовану інвалідність.

Згідно з діючими нормами, прогнозована інвалідність – це викликані хворобою або травмою функціональні обмеження, які у випадку, якщо не будуть надані необхідні лікарські послуги і послуги реабілітації, можуть стати причиною встановлення інвалідності.

Критерії, строки та порядок встановлення прогнозованої інвалідності регламентує Кабінет Міністрів Латвії.

Інвалідність, за латвійським законодавством, – це тривале або непрохідне дуже важке, важке або помірного ступеню функціональне обмеження, що впливає на фізичні та інтелектуальні здібності, працездатність, догляд за особою та інтеграцію в суспільство. Критерії, строки та порядок встановлення інвалідності та втрати працездатності регламентує Кабінет Міністрів Латвії. Особі, якій встановлено інвалідність, видається документ, що засвідчує інвалідність. Зразок документа, порядок його видачі та обліку регламентує Кабінет Міністрів. Особам до 18-річного віку інвалідність встановлюють без поділу на групи [8].

Для полегшення проходження експертизи по інвалідності для людей з анатомічними дефектами і важкими захворюваннями ДЛКЕЗП зможе провести експертизу за відсутності пацієнта. Таке буде можливо, якщо лікар-експерт буде володіти достатньою інформацією медичного та іншого роду, необхідною для оцінки функціональних обмежень пацієнта (без вказівки конкретних захворювань і анатомічних дефектів).

У випадках складних експертиз прогнозованої інвалідності або інвалідності перед виданням адміністративного акту, а також у випадках, коли адміністративний акт оскаржується, ДЛКЕЗП має право запросити консультантів або направити за кошти державного бюджету особу до лікувального закладу на додаткове обстеження, уточнення діагнозу і для оцінки функціонального обмеження [8].

Таким чином, з урахуванням латвійського досвіду, слід запропонувати на законодавчому рівні визначити спрощену процедуру проведення медико-соціальної експертної комісії для людей з анатомічними дефектами і важкими захворюваннями шляхом її заочного проведення без наявності хворого. Поряд з цим визначити процедуру залучення за ініціативою особи, яка отримує групу інвалідності, залучити незалежних експертів та спеціалістів з метою уникнення корупційних проявів.

Висновки. Враховуючи вище викладене слід зазначити, що аналіз досвіду зарубіжних країн, де впроваджена соціальна модель інвалідності (США, Австралія, Канада, Великобританія), свідчить про існування двох основних моделей законодавства у сфері зайнятості: антидискримінаційного та законодавства, що ґрунтується на системі квот і виплат. Зазначені моделі законодавства базуються на принципах “рівних відносин” і “рівних можливостей”, які визначають зміст норм відповідного законодавства та заходів щодо його реалізації. Пропонується впровадження змішаної моделі у вітчизняне законодавство.

З урахуванням латвійського досвіду, запропоновано на законодавчому рівні визначити спрощену процедуру проведення медико-соціальної експертної комісії для людей з анатомічними дефектами і важкими захворюваннями.

Пропонується створення спеціального сайту „Інформація для інвалідів” в частині відображення інформації щодо новел у діючому законодавстві, судової практики, звернень громадян з інвалідністю, окремо взятих прав тощо.

Список використаних джерел:

1. Пасічниченко С. В. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / С. В. Пасічниченко. – К., 2011. – 224 с.
2. В Швеции инвалиды имеют много прав [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://grik34.blog.tut.by/2010/05/31/obzor-prava-invalidov-a-kak-za-granicej/>; Куца А. М. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / А. М. Куца. – Запоріжжя, 2011. – 287 с.
3. Куровська Г. Основні концепції державної політики залучення осіб з інвалідністю до ринку праці : міжнародний аспект // Науково-економічний та суспільно-політичний журнал «Україна : аспекти праці», 1, 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?Art_id=39004&cat_id=4713800.
4. Willi Momm, Masaaki Iuchi Международные стандарты и национальные законодательства по вопросам приема на работу в поддержку инвалидов [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://base.safework.ru/iloenc?doc&nd=857400095&nh=0&ssect=0>.
5. Опыт США в привлечении инвалидов к экономической деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.allmedia.ru/newsitem.asp?id=862282>.
6. Петрусевич В. І. Адміністративно-правове регулювання зайнятості інвалідів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. І. Петрусевич. – К., 2012. – 226 с.
7. Голос, який суспільство має почути: [авт.тексту Христина Талалай] // Соціальний захист. – 2009. – №11. – С. 14-15; Пасічниченко С. В. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / С. В. Пасічниченко. – К., 2011. – 224 с.
8. Лист Посольства України в Латвійській Республіці „Щодо практики встановлення інвалідності в Латвійській Республіці” від 16 травня 2011 року № 6129/13-500-428.
9. Соболь Є.Ю. Діяльність органів публічної влади щодо реалізації та захисту прав та свобод інвалідів: адміністративно-правова теорія та практика: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Є. Ю. Соболь. – Запоріжжя, 2015. – 546 с.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2017